

УДК 378.22.377

АНДРІЙ ЦИНА

(Полтава)

ПРОЕКТУВАННЯ ПРОСТОРУ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

У статті розглянуто простір технологічної освіти як освоєна вчителями трудового навчання частина потенційного середовища технологічної освіти. Пріоритетом технологічної освіти визначено освіта особистості, здатної самостійно і вільно мислити. Обґрунтовано забезпечення можливості кожному учневі досягти необхідного рівня освіченості. Концептуальні засади включення рушіїв технологічної освіти визначено за наведеними в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти особистісним, діяльним і компетентнісним концептуальними підходами. Готовність учня до майбутньої трудової діяльності обумовлено комплексом загальнотрудових компетенцій. Визначені етапи трудової підготовки учнів: діяльній, особистісно та компетентнісно орієнтовані.

Ключові слова: технологічна освіта, освітній простір, компетентнісний підхід.

Одним із провідних завдань закладів освіти є забезпечення знань учнів у галузі технологічної освіти, підготовка їх до життя і майбутньої професійної діяльності. Як передбачено "Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті", пріоритетом державної політики в розвитку освіти України є перехід від авторитарної моделі навчання до особистісно орієнтованої [1, 56].

Кардинальні зміни в напрямку євроінтеграції освіти, її стандартизація, підвищення масовості і доступності, гуманізація та інтеграція, полікультурність, а також всеохоплююча інформатизація суспільства, що відбулася останніми роками, потребують перегляду, переосмислення й оновлення змістової та процесуальної бази технологічної освіти. Щоправда, педагоги-науковці і освітяни проводять значну роботу з оновлення навчальних планів загальноосвітніх шкіл, навчальних програм із трудового навчання та технологій, упровадження інноваційних педагогічних технологій, маємо ряд педагогічних досліджень із актуальних проблем технологічної освіти. Проте, мабуть, педагогічною наукою недостатньо переконливо і аргументовано для органів управління освітою розкриті пріоритетні шляхи проектування технологічної освіти молоді в загальноосвітніх навчальних закладах.

Сутність поняття «проектування простору технологічної освіти» необхідно розглядати системно в ієрархії цілісної структури загальних (родових), особливих (типових) і одиничних (індивідуальних) його ознак. Поняття «простір» за ієрархією охоплюється змістом загального поняття «середовище». При з'ясуванні сутності кожного з понять виявляється, що всі вони входять до одного значеннєвого поля.

Стосовно людини загальне поняття «розвиток» охоплює поняття «дозрівання» і «вплив середовища». Більшість впливів середовища на сучасну людину є соціальними, хоча далеко не завжди цілеспрямованими. Тому поняття «вплив середовища» входить до особливого поняття «формування». Освоєна вчителями трудового навчання частина потенційного середовища технологічної освіти визначається поняттям «простір технологічної освіти», який обумовлює поле навчально-трудової діяльності, яке цілеспрямовано контролюється, розвивається і перетворюється закладом освіти [6].

Основним завданням сучасної педагогічної освіти і науки є створення простору технологічної освіти, здатного забезпечити становлення та розвиток особистості.

Аналіз реального стану сучасного простору технологічної освіти свідчить, що особистісно орієнтований підхід до трудового навчання залишається, в основному, теорією. Організація особистісно орієнтованої спрямованості трудового навчання може стати тією ланкою, що пов'яже теорію з повсякденною практичною діяльністю вчителів праці.

Отже, ми маємо усвідомити значення переорієнтації простору технологічної освіти на інтереси особистості, формування і впровадження моделі її особистісної орієнтації, що створить доступні умови для здобування якісної технологічної освіти якомога більшої кількості учнів. Важливим тут є визначеність із пріоритетами технологічної освіти – освіта особистості, здатної самостійно і вільно мислити та діяти, а не лише задовольняти потреби суспільства і мати знання самі по собі.

Визначення ролі і місця особистісної спрямованості у становленні особистості та її впливу на теорію та методику технологічної освіти дає можливість характеризувати особистісно орієнтовану технологічну освіту як складний інтегративний феномен, що існує як соціальне та психолого-педагогічне явище. Технологічна освіта сучасного учня має бути забезпечена її особистісною спрямованістю, яка сприяє становленню його компетентності.

Зростання на початку XXI століття ролі інформації в розвитку світової спільноти, розвиток комп'ютерної техніки, розширення її доступності і комунікативності нових інформаційних технологій мережі Інтернет сприяли створенню нової форми простору технологічної освіти – дистанційного навчання, основу якого становить цілеспрямована і контрольована інтенсивна самостійна робота учнів. Дистанційність дозволяє здійснювати трудове навчання у зручному для них місці, частіше за місцем проживання, за індивідуальним розкладом, маючи при собі комплект спеціальних засобів навчання й узгоджену можливість контакту з педагогом за телефоном, електронною або звичайною поштою, очно. Сучасний сегмент ринку навчальних послуг, які ґрунтуються на дистанційних технологіях, у тому числі і через Інтернет, активно розвивається у всьому світі. За прогнозами American Edukational Reseach Asociacion уже найближчим часом більша частина всього навчання у світі буде здійснюватися дистанційно [4, 37-38].

Нині технологічна освіта розглядається як освітня послуга, замовником якої є не тільки держава, але й особистість, і роботодавець. Тому сьогодні не можна підходити до реформування простору технологічної освіти із традиційних позицій. У цих умовах заклади освіти повинні переорієнтувати

освітній процес із предметоцентризму на функціональну підготовку, яка визначається стандартами другого і особливо очікуваного третього покоління державних освітніх стандартів у галузі технологічної освіти. Оновлення змісту технологічної освіти й вибір однозначно відповідних розв'язуванім завданням освітніх технологій повинно здійснюватися зі збереженням переваг традиційної освіти у фундаментальній і теоретичній підготовці з одночасним формуванням компетентної, тобто здібної до майбутньої трудової діяльності особистості.

Накопичені наукові дані створюють сьогодні об'єктивну можливість для виявлення оптимальних умов проектування простору технологічної освіти і формування особистості.

Особистісно орієнтований простір технологічної освіти має на меті розвиток системи якостей особистості (суб'єктивних властивостей), які охоплюють моральні, духовні сили та устремління, покликання, усвідомлення смислу життя, мотивацію особистісного розвитку, набуття досвіду культуровідповідної поведінки з виконання важливих соціальних функцій пристосування та впливу на середовище, самоідентифікацію і самореалізацію задатків та здібностей.

Урахування у процесі трудового навчання індивідуальних здібностей до опанування освітніх складових держстандартів будується на виборі предметного змісту, рівня його складності для кожного школяра. Тільки індивідуальний, а не єдиний для всіх освітній шлях забезпечить можливість кожному учневі досягти необхідного рівня освіченості, що зазначений у освітніх стандартах. Індивідуальний стиль освітньої діяльності поступово формує індивідуальний стиль життєво-професійної діяльності у майбутньому.

Сучасна історія науки характеризується розмаїттям підходів до вивчення людини, у яких об'єднані незліченним рядом зв'язків і залежностей природа і історія. Особистісна орієнтація простору технологічної освіти визначається системою ідей, побудов і принципів, які пояснюють організоване певним чином становлення особистості учня, а також прогнозують у часі певні його особистісні зміни. Така система пояснюючих і прогнозуючих взаємозв'язаних ідей, побудов і принципів розглядається нами як теоретична концепція. Існуючі теорії є розумовоспоглядальними, оскільки вони створені людьми, що мають різні погляди на природу і становлення особистості. Шукання абсолютно істинних концепцій є безглуздом через суб'єктивність їх існування. Прийняття існуючих теоретичних концепцій особистісно орієнтованого простору технологічної освіти і довіра до них визначаються відповідністю спостережень за практичним функціонуванням цього простору у закладі освіти тим поясненням і прогнозам цього функціонування, що випливають із самих теоретичних концепцій. Тому для теорії та методики трудового навчання продуктивнішим буде розвиток теоретичних концепцій (уявних теоретичних побудов), які будуть корисними для розуміння і проектування простору технологічної освіти.

Відносно незмінні ознаки цих концептуальних сфер, які проявляються в трудовому навчанні, в становленні школярів як особистостей у різний час, визначають структурні концепції як гіпотетичні стабільні характеристики компонентів теоретичних концепцій проектування простору технологічної освіти [7]. Концептуальні засади включення рушіїв технологічної освіти ми визначаємо за наведеними в Державному стандарті базової і повної загальної серед-

ньої освіти особистісно, діяльнісно і компетентісно орієнтованими концептуальними підходами [2].

Основні положення і структурні концепції проектування простору технологічної освіти історично виникали і формувалися під впливом умов життєдіяльності вчених-теоретиків, їх філософських поглядів на природу людини. Різниця у сприйнятті поведінки людини різними теоретиками відбивається на основних положеннях створених ними теорій особистості і тим самим обумовлює можливість розглядати особистість з різних точок зору. Зрозуміло, що жоден з трьох, окремо взятих, задекларованих Держстандартом освіти концептуальних підходів не може з необхідною однозначністю пояснити всі життєві прояви і спрогнозувати становлення особистості. Для різнобічного вивчення особистості корисними можуть бути різні теорії. Існуючі концепції пояснення складності й різноманіття поведінки людини не відкидають одна одну, і в кожній з них можна знайти цінні міркування для всебічного уявлення про особистість людини. Такий розумний еkleктизм означає відкритість для різних точок зору і обґрунтовує необхідність розгляду розвитку особистості з різних позицій, а не з точки зору однієї теорії. Така інтеграція теорій сприятиме створенню узагальненого уявлення про складні особистісні явища і процеси.

Цінність інтеграції особистісного, діяльнісного і компетентісного підходів у злагоджену теорію та методику трудового навчання засвідчує наше дослідження із розуміння проектування простору технологічної освіти, підвищення ефективності його функціонування.

Проектування простору технологічної освіти розглядається традиційною психологією з позицій діяльнісного, особистісного та особистісно-діяльнісного підходів. Діяльнісний підхід (А. Асмолов, О. Леонтьєв, В. Петровський, Е. Юдін) розглядає освітньо-науковий простір на підставі успішності, рівня засвоєння учнями правил та норм діяльності. Особистісний підхід розглядає технологічну освіту у зв'язку зі змінами Я-концепції індивіда (К. Роджерс), з динамікою змін особистісних смислів і якостей (Б. Братусь, М. Миронова). Особистісно-діяльнісний підхід, об'єднуючи перші два (Е. Зеєр, В. Сластьонін), ґрунтується на системі принципів розвитку особистості, що переводять учня з об'єктної в суб'єктну позицію.

Пріоритетні напрямки особистісного розвитку повинні визначатися порівнянням показника ідеального розвитку особистості з реальними показниками конкретних учнів. Розвиток векторних інваріантів структури особистості (за К. Платоновим, В. Моргуном), які мають максимальні рівні сформованості у конкретного учня може відіграти роль компенсуючого механізму тих структурних інваріантів особистісного розвитку, які мають найменший рівень сформованості у школярів.

Практичне застосування компенсуючого механізму формування структурних інваріантів особистісного розвитку дозволяє учням із різними індивідуальними виявами значущих для даного віку видів провідної діяльності, досягти визначених стандартами освітніх компетенцій, що є сьогодні особливо актуальним в умовах стандартизації всіх галузей освіти.

Упровадження психолого-педагогічної теорії цілеспрямованого проектування простору технологічної освіти спирається на заздалегідь спроектовану

ідеальну модель вияву особистісних якостей у трудовому навчанні, котра визначає однозначно-відповідні методи впливу на особистість.

У стінах загальноосвітнього навчального закладу Неможливо навчити учня неможливо навчити учня всім варіантам трудової діяльності, які чекають на нього в наступній професійній кар'єрі. Водночас оптимальній адаптації випускників в умовах майбутньої освітньо-трудової діяльності сприятиме набуття під час трудового навчання комплексу загальнотрудових компетенцій, які визначають готовність учня до майбутньої трудової діяльності і складаються з таких класів [3; 5]:

– предметні (спеціальні або професійно орієнтовані) компетенції вузького радіусу дії (старіють вже через декілька років) забезпечують соціально-практичну сферу діяльності учня реалізацією трудових завдань і функцій шляхом володіння знаннями і навичками: трудової діяльності; самостійного її проектування і планування; конструювання змісту і процесу праці; організації, контролю й аналізу трудового процесу та отриманих результатів; формулювання умовиводів і пропозицій та нових трудових завдань; представлення отриманих результатів трудової діяльності;

– базові (надпредметні, або соціально-особистісні) компетенції середнього радіусу дії (можуть відстати від життя через десятиліття) визначають соціальні умови трудової діяльності школяра: орієнтацію у сфері специфічних трудових функцій і завдань виробничої сфери суспільства; володіння стратегіями і досвідом їх вирішення; готовність до співпраці з іншими при виконанні трудових функцій; уміння орієнтуватися в стандартних ситуаціях трудової діяльності і здатність до адаптації в нових умовах; уміння приймати нестандартні рішення в трудовій діяльності; сформованість загальнотрудових і соціально значущих особистісних якостей;

– ключові компетенції широкого радіусу функціонування (що з плином часу не старіють у процесі техніко-технологічного розвитку) визначають психологічну сферу трудової діяльності учня: загальнотрудову культуру і спрямованість його особистості на майбутнє, світогляд і методологічний вибір проблем і завдань смислу життя – та впливають на успішність його соціалізації і передбачають сформованість моральних принципів і переконань, розвиток інноваційного мислення, володіння іноземною мовою, знання форм і методів наукового пізнання, володіння інформаційно-комунікативними і соціально-правовими технологіями, самостійність у трудовій діяльності.

Цілісна особистість учня створюється інтеграцією всіх трьох видів компетенцій, формуючи індивідуальний стиль його освітньо-трудової діяльності з розв'язання важливих трудових завдань.

Вивчаючи взаємозв'язок навчально-трудової діяльності та розвитку особистості, нами обґрунтовано доцільність поетапного використання перевірених практикою моделей технологічної освіти в напрямку поступового нарощування особистісно-трудової самостійності студентів.

На першому – *діяльнісно орієнтованому* – етапі трудової підготовки, коли у школярів відбувається адаптація до трудового навчання в умовах загальноосвітнього закладу, формуються навчальні вміння й закладаються основи взаємовідносин із суб'єктами процесу цієї підготовки. Навчально-педагогічні технології авторитарно визначаються і пристосовуються вчителями трудово-

го навчання до індивідуально-психологічних особливостей учнів як об'єктів педагогічної дії. Такі цільові впливи спрямовані на поступове формування в учнів нових соціальних особистісних якостей, серед яких провідною є «самість» як самостійність, на розвиток і коригування наявних генетичних якостей, які разом із набуттям трудових знань і вмінь сприяють становленню базових і ключових компетенцій школярів.

На другому (основному) – *особистісно орієнтованому* – етапі трудової підготовки учні оволодівають виконанням завдань у типових навчально-трудовах ситуаціях, узагальненими способами навчально-трудової діяльності шляхом суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учителями в реалізації навчальних технологій: разом визначають і адаптують до індивідуального пізнавального потенціалу особистості учня сприятливий темп навчання, а сформовані на попередньому етапі соціальні та генетичні особистісні якості починають чинити зворотні впливи на динаміку формування трудових знань і вмінь, виступаючи рівнозначними чинниками в процесі формування спеціальних, базових і ключових компетентностей учня.

На третьому (завершальному) – *компетентнісно орієнтованому* – етапі трудова підготовка учнів здійснюється в наближених до виду майбутньої трудової діяльності умовах профільного технологічного навчання на засадах індивідуального вибору учнями, на підставі набутого на попередніх двох етапах особистісно-професійного потенціалу, індивідуальної освітньої траєкторії шляхом об'єкт-суб'єктної взаємодії з учителем, коли вчитель і технологічний профіль навчання, стають об'єктом вибору учнем з ряду можливих.

Проблема вдосконалення структури і змісту проектування простору технологічної освіти набуває особливої гостроти в умовах упровадження Державних освітніх стандартів загальної та вищої освіти, процесів перебудови вищої та середньої школи у напрямку євроінтеграції освітнього простору. Проведений аналіз сучасних тенденцій проектування структури та змісту простору технологічної освіти дозволяє зробити такі висновки:

а) в аспекті подолання негативних процесів необхідно забезпечити:

– уникнення дрібної диференціації дисциплін освітньої галузі «Технології», що ускладнює формування у учнів системного, цілісного уявлення про складові цієї галузі знань;

– подолання негнучкого, механічного образу раціоналістичної моделі простору технологічної освіти, що обмежується підготовкою до трудової діяльності лише у відповідності до соціальних норм та вимог суспільства, без урахування особистісних потреб, інтересів і прагнень школярів;

– неприпустимість зменшення обсягів навчальних та виробничих практик у змісті освіти;

б) в аспекті виявлення і збереження позитивних тенденцій необхідно забезпечити:

– збереження закладами освіти права на розробку варіативної складової змісту технологічної освіти;

– побудову змісту трудового навчання на інтегративній основі, що підсилюватиме їх систематичну, цілісну, прикладну та політехнічну спрямованість технологічної освіти;

в) в аспекті виявлення об'єктивних чинників і причин, що визначають сучасний стан проектування простору технологічної освіти, необхідно забезпечити:

– в умовах сучасної малої наповнюваності шкіл і класів здійснення підготовки вчителів трудового навчання за подвійними спеціальностями;

г) в аспекті виявлення суб'єктивних чинників і причин, що визначають сучасний стан трудової підготовки, необхідно забезпечити:

– задоволення потреб різних верств населення країни розширеним переліком освітніх послуг;

– сприяння особистісній орієнтації технологічної освіти, що враховує інтереси, нахили та здібності учнів шляхом виконання індивідуальних робіт, розширення переліку курсів за вибором;

– надання змісту освіти індивідуальної, творчої спрямованості, а учням свободи його вибору; створення умов для самореалізації особистості;

д) в аспекті наукового обґрунтування шляхів і засобів вдосконалення простору технологічної освіти, необхідно забезпечити:

– неперервність, ступеневість і освітньо-кваліфікаційну рівневість технологічної освіти;

– розділення навчальних предметів на обов'язкові і вибіркові, а також на цикли за галузями освіти;

– професійну підготовку майбутніх учителів трудового навчання, технологій та науковців здійснювати на основі оволодіння рядом фундаментальних дисциплін як бази для подальшої фахової підготовки цих фахівців;

– уведення під час підготовки педагогів за всіма освітньо-кваліфікаційними рівнями додаткових спеціальностей та спеціалізацій, з урахуванням їхньої органічної спорідненості з основною спеціальністю – «технологічна освіта».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вища освіта в Україні : [навч. посіб. для ВНЗ] / За ред. В. Г. Кременя, С. М. Ніколаєнка. – К. : Знання, 2005. – 327 с.

2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти / Електронний ресурс. – Режим доступу:

<http://zakon2/rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.

3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : [монографія] / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. Я. Савченко; під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.

4. Орлов В. Д. Дистанционное обучение и Интернет / В. Д. Орлов, Л. О. Иваненко // Методика викладання природничих дисциплін у вищій школі : матеріали міжн. наук.-практ. конф. «XV Каришинські читання». – Полтава, 2008. – С. 37-38.

5. Пометун, О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук. метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. - К.: Видавництво А.С.К., 2004. - 192 с.

6. Развитие личности школьника в воспитательном пространстве : проблемы управления / Под ред. Н. Л. Селивановой. – Йошкар-Ола : Марийский ин-т образования, 1999. – 96 с.

7. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – М. : Сентябрь, 1996. – 95 с.

АНДРЕЙ ЦЫНА

ПРОЕКТИРОВАНИЕ ПРОСТРАНСТВА ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ
В КОНТЕКСТЕ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА

В статье рассматривается пространство технологического образования как освоенная учителями трудового обучения часть потенциальной среды технологического образования. Приоритетом технологического образования определяется образование личности, способной самостоятельно и свободно мыслить. Обосновывается обеспечение возможности каждому ученику достичь необходимого уровня образованности. Концептуальные основы включения движителей технологического образования определены по приведенным в Государственном стандарте базового и полного общего среднего образования личностному, деятельностному и компетентностному концептуальными подходами. Готовность учащегося к будущей трудовой деятельности обуславливается комплексом общетрудовых компетенций. Определены этапы трудовой подготовки учащихся: деятельностно, личностно и компетентностно ориентированные.

Ключевые слова: технологическое образование, образовательное пространство, компетентностный подход.

ANDRIY TSINA

THE DESIGN SPACE OF TECHNOLOGICAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF
THE COMPETENCY APPROACH

The article discusses the space of technology education as developed by the teachers of career education. Career education is part of the potential environment for technological education, which determines the field of education and employment and which is purposefully controlled, developed and transformed by the institution of education. The priority of technological education is the formation of personality, making students capable of independently and freely thinking and acting, not only to meet the needs of society but also to have knowledge of themselves. Something gives opportunities to each student to achieve the necessary level of education by taking into account the process of labor training individual. The ability to master educational components of State standards is based on the choice of subject content, and the level of difficulty for each student. Conceptual framework of propulsion technological education is defined by the State standard of basic and full General secondary education: personal, activity-related competence and conceptual approaches. It justifies the priority of personal development. The readiness of students for future employment is determined by competency: objective (specific or professionally oriented) competence narrow range (age in several years); basic (naprogesic, or personal-social) competence medium-range (can keep up with life through the decades); the key competencies of a wide radius of operation (in time not age in the process of technological development). It defines three stages of labor preparation of pupils. The activity oriented stage of labor preparation is characterized by the adaptation of students to the labor training in educational institutions the formation of learning skills and the foundations of the relationship with the subjects of the process of this training. The person-oriented stage of labor is aimed at training students to master the tasks in typical work-study situations. It is also aimed at generalized methods of educational activity by the subject-subject interaction with teachers in implementing educational technology. During the competence-oriented stage of labor preparation the pupils are engaged in the kind of future employment conditions relevant for technological learning based on individual choice of own educational trajectory.

Key words: technology education, educational environment, competence approach.